

ПРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Пешадски пуковник САВА КОНВАЛИНКА

Др Метод Микуж: ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА НОБ У СЛОВЕНИЈИ (I)

У едицији „Из ратне прошлости наших народа“ Војноиздавачки завод „Војно дело“ штампао је научну студију др. Метода Микужа „Преглед развоја НОБ у Словенији“. Ово дело, које се темељи на низу историских чињеница, обилује многобројним јасним, недвосмисленим анализама и закључцима од велике научне вредности, повезаним у једну хронолошку целину, тако да оно, само за себе, као део историје словеначке НОБ, претставља значајан допринос обради ослободилачког рата свих наших народа. У томе смислу треба и поздравити велике пишчеве напоре и успех који је постигао. Зато се може очекивати да ће писац ускоро обрадити и други део и дати целину народноослободилачке борбе у Словенији.

Иако се писац ограђује од коначног суда по неким питањима, због чега је делу и дао назив „Преглед развоја НОБ у Словенији“, ипак треба истаћи онај широки већ споменути изворни документарни материјал и метод прилажења многобројним субјективним и објективним изворима из којих је црпео податке за своје дело. Узимањем података од руководећих и других живих сведока, у недостатку многих примарних извора, дневника и литературе, упоређивањем података из сопствених и непријатељских извора (нарочито о питању намера окупатора, јачине обостраних снага, губитака и резултата дејстава) и правилим критичким односом према њима стварно је пружена могућност да се сагледа и добије јасна предоцба и јединствена слика о гигантским напорима словеначког народа да са своје стране допринесе заједничкој борби са осталим народима Југославије за заједничко ослобођење. У погледу тога како треба прићи и како применити научни метод у разјашњавању многих догађаја политичког, друштвеног и војног значаја из недавне прошлости наших народа, ова књига претставља несумњиво значајан прилог. Не улазећи у дубљу оцену политичке и друштвене ситуације која је приказана на страницама ове књиге, она може побудити интересовање других историчара да изнесу своје документоване осврте и мишљења и да на тај начин допринесу коначном оформљењу историје наше НОБ.

Писац је у првом одељку обрадио друштвено-политичке и историске услове развоја борбе, у другом — углавном политичке и организационе припреме, у трећем — почетни развој устанка 1941 и зими

1941/42 године, а у четвртном одељку — даљи развој НОБ до пролећа 1942 године. Иако излагања не одговарају потпуно хронолошким догађајима (први одељак говори о окупацији и подели Словеније, а у другом одељку се у оквиру стварања Освободилне фронте говори о политичком животу Словенаца у бившој Југославији), ипак се рељефно истиче успон ОФ, у вези са предатним деловањем КП, и указује на специфичности НОБ у Словенији, онако како су то већ истакли њени руководиоци кадрова.

У књизи су изнети многи догађаји који чине почетну ситуацију на територији Словеније, са многим детаљима који оживљавају историски опис, чине га приступачнијим за читање, па и за изучавање. У почетку се говори о продору немачких и италијанских снага на територију Словеније, о томе како су Италијани, иако су првих пет дана операција били пасивни (због очекивања упада бив. југословенске војске на територију Словеначког Приморја), ипак успели да пре Немаца заузму Љубљану, како је граница дејства међу немачким и италијанским снагама доцније постала њихова демаркациона линија, затим о подели Словеније и првим масовним депортацијама, као делу Хитлеровог плана за уништавање и иселење Словенаца и прикључење делова Словеније немачком Рајху. Документовано се указује на то како су водеће словеначке буржоаске партије дочекале окупаторе и отпочеле своју издајничку улогу, и како словеначке масе нису биле довољно оријентисане. Писац рељефно обрађује историску улогу КПС у оваквој ситуацији, која је по директивама КПЈ још у периоду пре 1941 године указивала на опасност фашизма, и њену борбу за уједињење радничке класе, сељака и демократских снага словеначког народа против растућих опасности од фашизма; он је придоа довољан значај организационим облицима КП (мада је могао још више осветлити оформљење првих партизанских јединица у оквиру постојећих партиских организација и организација ОФ), као и освајању све већих позиција КП у политичком животу народа и челичењу њених чланова кроз тешке форме илегалног рада. Тако је КП била у стању да своје организационе облике, допуњене и проширене оснивањем ОФ, искористи за отварање новог ратног фронта и за отпочињање НОБ у време када се распала војска бивше Југославије.

У књизи су документовано изнети подаци о оснивању ОФ, о лавирању буржоаских елемената, издајству буржоаских политичких партија, окупљању прогресивних словеначких народних маса у разне групе за непосредну борбу против окупатора, а за правилно друштвено уређење, као и о доминантној улози КП у томе.

Паралелно са организацијом оружаног устанка у лето и јесен 1941 године, у књизи су осветљене и разне форме борбе против окупатора у Словенији. Тако је већ средином јула 1941 постојало 6 борбених група, израслих из илегалних руководећих организација КП на делу Горењске од Јесенице до Камничког среза, које су кроз војничке акције брзо прерасле у прве чете и батаљоне. Развојем партизанских дејстава руководи Главно повелство словеначких партизанских чета, формирано из Војне комисије при ЦК КПС. Оно пропи-

сује т. зв. „Партизански закон“ — прво писано правило за устројство војних јединица у Словенији. Документовано се истиче паралелност почетка организације и развоја партизанских јединица и њихове оружане борбе, не чекајући на дефинитивно оформљење јединица, њихов развој и снабдевеност оружјем. Значајни су резултати истраживачког рада аутора о првим сукобима (12 маја 1941 код Новог Места, 13 маја код Рибнице), о првим саботажама (у Марибору 30 маја 1941), о интервенцији 181 немачког резервног батаљона 3 јула 1941 у Горењској (после наређења Главног повелства за прелаз у оружану борбу прве партизанске пушке су заузеле 22 јула 1941 у Тацену, у рејону Шмарне Горе) — што је доказ борбеног расположења народа против окупатора, који је КП умела правилно да разгори и усмери. У књизи су документовано изнете разне мере окупатора и његово реаговање на развој борбе — преки судови, полициски часови, стрељање таоца, спаљивање првих села (с. Рашице 14 септембра 1941) и акције чишћења (већ 1 августа 1941 Немци изводе први организовани напад на партизанске снаге). У књизи се наводи да је у лето 1941 дошло до устанка у Горењској и да су се у Штајерској и бившој италијанској покрајини развиле борбе. При томе се све акције и борбе партизана описују у детаљима, износи њихов ток и однос снага јаким немачких полициских батаљона, с једне, и првих наших партизанских чета, с друге стране, затим се говори о почетним успесима и грешкама партизана (после борбе неки одлазе кућама, а окупатор их је после ухватио и стрељао), стицање нових борбених искустава које је расло упоредо са развојем борби. Већ у ноћи 7/8 октобра 1941 на препад је ослобођена прва словеначка варошица, Шоштањ, и извршени напади и на друга упоришта окупатора (Лож). Услед различитих поступака немачких и италијанских окупаторских снага у угушивању устанка, КПС и ОФ су мењали начин свога деловања у разгарању устанка. Тако је Љубљана све до пролећа 1942 била центар из кога се руководило устанком и у коме се вршило материјално, финансиско (уписује се највећи део зајма Слободе и уплаћује народни порез) и, уопште узев, економско обезбеђење развоја борбе (вагони материјала се дотурају партизанима из Љубљане, чак и оружје); у томе лежи и специфичност развоја борбе у Словенији. Описано је како се оформљују ВОС и Народна заштита (у марту 1942 у Љубљани имамо 1.500 чланова НЗ, формираних у 4 батаљона) и њихови напори за спречавање терора окупатора, за разбијање контрареволуције и мобилизацију људства за партизанске јединице.

Писац је документовано приказао начин организације ОФ од Врховног пленума до теренских одбора, њено специфично отелотворење као органа политичке организације и њено прерастање у органе народне власти, тако да је ОФ оправдано названа „држава у држави“. Међутим, аутор је детаљно описао и објаснио и разне неуспехе, нарочито првих партизанских јединица, и грешке у појединим деловима Словеније, затим мере КП и Главног повелства за поновно разгарање устанка (децембарски устанак у Горењској, пролећни устанак 1942).

Све то омогућава даљу разраду драгоцених искустава у руковођењу револуцијом и вођењу партизанског рата уопште.

Иако се до пролећа 1942 још нису могли сагледати сви проблеми који су били од интереса за стратегију НОР-а, — поред осталог и зато што су се догађаји одигравали само на једном делу југословенске територије и што су, због тога, имали своје посебне карактеристике, — ипак су решена многа питања која су била од великог значаја за стратегију НОР-а, како у погледу начина развоја и форми оружане борбе у целини (коришћење супротности и супротних поступака међу немачким и италијанским окупаторима за проширење оружане борбе, одређивање става према појединим клерикалним фракцијама и Словенској завети, према контрареволуционарним бандама — Белој и Плавој гарди, политичке акције у циљу раскринкавања издајника итд.), тако и у погледу организације оружаних снага и огромних напора за стварање ослобођене територије на тако комуникативном подручју као што је Словенија, а и у погледу процеса стварања нове државе. Са гледишта развоја оружаних снага, писац доказује да је до огромног прилива нових бораца, нарочито упроче 1942, дошло благодарећи правилном руковођењу револуцијом, што је убрзо довело до формирања чета, батаљона и одреда, као и прерастања одреда у групе (групе одреда су специфичне за НОБ Словеније). Карактеристично је да је у Словенији формирана прва бригада нешто пре 27 марта 1942 (Прва штајерска партизанска бригада), иако је Главни штаб Словеније до јесени 1942 инсистирао да се остане на степену одреда (који су уједињавали више батаљона) и групе одреда (који су уједињавали више одреда).

За прилично задцнело стварање слободне територије, у односу на остале крајеве Југославије, дата су опширна образложења (међу осталим и однос окупаторских снага према бројном стању читавог народа, прво 1 : 7, па 1 : 4), док је функционисање народне власти и њено деловање у политичком смислу приказано тако као да је већ створена слободна територија. Резултати до којих је аутор дошао, нарочито у томе погледу, потврђују и пружају нека нова искуства оперативног и стратегиског значаја. У књизи су изнете директиве КПЈ у погледу оформљења слободне територије (писмо од 1 јануара 1942), што је утицало на њено стварање после 22 априла 1942, и Опште упутство о ослобођеној територији.

У књизи се могу наћи не само многа искуства у погледу оперативног руковођења, избора и одређивања оперативних циљева и објеката (нарочито у њиховом реалном постављању), оперативног повезивања (у Горњској, са хрватским јединицама) појединих акција наших првих одреда и групе одреда, него и окупаторови планови дејстава (план „Примавера“ за чишћење територије, различита дејства Немаца и Италијана) оперативног значаја на територији Словеније. Све је то дато тако да би се на основу историских чињеница које је аутор утврдио и даљом студијом материјала који је прикупио могла извршити исцрпнија анализа оперативних искустава (нарочито оператиског плана за продор у Горњску, плана за оперативно садејство,

као и оцењивања етапа операције) стечених у почетку НОР-а у Словенији. Са те стране, ова књига има велики значај за оне који студирају оперативу као грану ратне вештине. Они који буду тражили примере и образложења из области партизанске тактике (у погледу пробоја из окружења, заседа, препада и извођења разних акција итд.) могу то наћи у овој књизи иако би им, можда, за детаљнију анализу тактичких искустава била потребна дубља анализа извора. Па ипак, ова књига пружа могућност студије искустава НОР-а, те због тога треба и писцу и издавачу одати признање за њихов допринос у том смислу.

Досада је указивано само на значај ове књиге са војног аспекта. Међутим, можда би требало указати и на неке чињенице које би, да су узете у обзир, олакшавале проучавање изнете материје. Наиме, иако је то на неким местима учињено, требало је ипак изнети више изворне материје из докумената ЦК КПЈ и Врховног штаба, који се односе на руковођење устанком у Словенији како би се боље уочили повезаност, узрочност и последице акција. Писац је у томе уложио видне напоре, али није увек довољно само споменути одлуку, директиву или писмо ЦК КПЈ или Врховног штаба, већ их је боље цитирати у одговарајућој мери како би се још боље могао тумачити развој НОБ у Словенији у општејугословенском опсегу. Осим тога, требало је нешто више рећи и о немачком упаду у Словенију 1941 да би се боље схватили правци дејства њихових основних снага које нису биле усмерене ка Љубљани, већ ка Загребу, Београду и центру Босне.

У погледу припреме за оружану борбу писац је навео разне тешкоће, међу које је убројио и недостатак борбене традиције словеначког народа, третирајући ово питање на посебан начин. Он каже:

„Прелаз од начелног пристанка да учествује у оружаној борби на стварно вођење борбе свугде је тежак (недостатак личне храбрости, опортунизам, најразноврснији обзир), а у Словенији је био отежан и посебним околностима међу које треба убројити недостатак борбене традиције. Ту се не мисли на недостатак личне храбрости словеначког човека као појединца или члана колектива, већ се истиче историска истина да се он још никад није колективно борио с оружјем у руци за своје национално и социјално ослобођење. Сељачке буне у XV, XVI па и следећим вековима речит су доказ храбрости словеначког сељака у борби против феудалаца. Словеначки народ допринео је свој удео и у великом „пролећу народа“ 1848 године. Па ипак, ови случајеви немају обележје борбе целокупног словеначког народа за национално ослобођење. И као аустриски војник, словеначки човек је често доказивао своју храброст у борби, али је тада, најалост, бранио интересе аустроугарске буржоазије која му је у сваком погледу била непријатељска.

Од времена турских напада па до последњег пуцња на Пијави, словеначки човек је показао да је син јуначког народа, али сопственим снагама није успео да се ослободи магичне паучине у коју су га сплеле нити свих оних који су га узимали у обзир само уколико им је одговарала његова марљивост, истрајност и послушност, при чему је и значај словеначке територије играо видну улогу. Зато у историји словеначког народа узалуд тражимо његове сопствене борбене традиције... Чини ми се да је покретање словеначког народа без борбене традиције у праву и успешну НОБ био један од најтежих проблема, а Партија га је потпуно успешно решила...“

Међутим, при томе је требало узети у обзир и истаћи чињеницу да због неповољних историско-политичких и друштвених услова Словенце налазимо у разним војскама и на разним ратним поприштима, нарочито на аустро-немачким, на којима су се борили за туђе интересе. Истина, словеначка војна историја указује на то да су у Словенији после губљења независности — читавих дванаест векова — војна организација, наоружање и тактика господара имали доминантну улогу. Али, било је и посебних одлика и страних утицаја на Словенце у погледу схватања и примене организације, наоружања, тактике, искоришћавања терена, утврђивања, ношења опреме, војних квалитета итд. — а све то могло би се убројити и у борбене традиције (јер словеначки народ је често ратовао). Сељачке буне и народни отпор против турских навала унели су своје посебне и нове моменте — ослањање и на сопствене снаге — који су се одразили у борбеним традицијама. Многобројни су примери из историје словеначког народа, нарочито његове војне историје, који указују да су Словенци стекли значајно војничко искуство које се несумњиво убраја у њихове борбене традиције. Да поменем само: одбрану од турских навала¹⁾ (табори, препади, заседе, утврђивања), утврђивање и препаде, нарочито сељака, у аустриским ратовима против Млечића (борбе на Сочи у 16 и 17 веку), сељачке буне²⁾ (освојено је на десетине утврђених замкова, без опсадног оружја), учешће у ратовима против Турака (јуриши на турска упоришта у Србији и Румунији). У прилог борбене традиције словеначког народа говори и учешће Словенаца у ратовима против Француза (на Рајни, у Италији, герилске борбе у Словенији), у ратовима у 19 веку (Кустоца, Солферино), па у Првом светском рату, када је око 160.000 Словенаца учествовало на разним фронтovima, углавном на карпатском, сочанском и тиролском (у оквиру шест регионалних пукова и четири самостална пољска ловачка батаљона,³⁾ од којих су се неки истакли нарочито у борбама против Италијана — као 1916 у пробоју према Асиагу⁴⁾ у Ломбардској равници, 1917 у Кобаридској операцији при пробоју фронта код Бовеца⁵⁾ и одбрани на Сочи — на висоравни Добердоб⁶⁾). Сва та искуства словеначких војника, односно јединица, стечена најчешће у саставу аустриске и аустроугарске војске, и то не само у погледу храбрости већ и у разним видовима борбених дејстава, треба рачунати у борбене

¹⁾ Станко Југ: *Турски напади на Крањско и приморско* — Гласило музејског друштва за Словенију, летник XXIV, звезек 1—4, Љубљана, 1943.

²⁾ Бого Графенауер, *Бој за старо правдо*, Љубљана 1944.

³⁾ *Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914—1918*, I Band, str. 44, 72; *Oesterreichische — Statistik*, I Band, Wien, 1917, str. 59.

Alphons Wrede, *Geschichte der K u K Wehrmacht*, I Band, str. 155, 232, 271, 443, 496, 608, 687, 690, 693, 711, 713.

⁴⁾ *Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914—18*, IV Band, str. 174, 176, 179, 196, 227, 267, 278, 280, 282, 283, 284, 285, 287.

⁵⁾ *Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914—18*, VI Band, str. 498, 518, 519, 522, 526, 527.

⁶⁾ *Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914—18*, III Band, str. 441, 448, 449, 458, 478, 480, 486, 497; IV Band, str. 637, 640, 650, 657, 658, 659.

традиције, које су се преносиле с колена на колено. Својим учешћем у добровољачком покрету у Босни и Херцеговини, Србији, Русији и Италији,⁷⁾ као и у борбама за Корушку 1918/1919⁸⁾ они су, такође, стицали борбене традиције. Те борбене традиције везане су и за разна имена бораца-добровољаца (Чрни Мирослав) и бораца за Корушку (Малгај, Мајстер). Зато је, по моме мишљењу, неправилна уопштена поставка о томе да Словенци немају борбених традиција. Готово увек када су словеначке земље биле непосредно угрожене од новог агресора, Словенци су се показали умешни и способни да се одупру, али су ту њихову умешност и спремност за борбу редовно искоришћавали њихови господари. И данданас постоје и писмена предања о војничким подвизима Словенаца, и то не само у виду предања која говоре о личној храбрости, већ и о другим њиховим борбеним подвизима, што такође улази у борбене традиције. Напоследку, не би требало тако упрошћено посматрати појам борбених традиција, јер само постојање словеначког народа и његова успешна самостална вековна борба да сачува своју индивидуалност, и поред многих германских, романских и мађарских аспирација, показује да тај народ има своје борбене традиције које је Комунистичка партија, као организатор и вођа НОБ и партизанског рата, умела правилно да искористи. А борбена искуства стечена у НОР-у тако су велика да ће прећи у борбене традиције свих наших народа, па и словеначког, доприносећи њиховој општој спремности и борбеној готовости. Иако се словеначко национално буђење у 19 веку кретало готово само у оквиру језика и литературе, ипак је и раније било револуционарних традиција. Велике сељачке буне још из 16 века нису се заборавиле, револуција 1848 и побуне у аустроугарској војсци 1918⁹⁾ и 1919¹⁰⁾ биле су такође од значаја, иако су биле локално ограничене. Мада није било неких традиција у сопственом руковођењу ратом (јер су их у време зависности водили туђи господари), ипак је Комунистичка партија и то питање успешно решила захваљујући својој стеченој револуционарној пракси, обогаћеној у пламену оружане борбе.

У целини узев, ово дело др Микужа — ако се посматра са друштвено-политичког и општевојног аспекта — може корисно да по-

⁷⁾ Др Ернест Турк, *Добровољци кладиварји Југославије 1912—18*, Самозаложба, Љубљана, 1936.

⁸⁾ Серучар Здравко, *Војне акције у Корушкој 1918—19*, Војноисториски институт ЈА, Београд, 1950.

⁹⁾ Владо Водопивец, *Словенски упорници*, Содобност, стр. 7 и 8, 1938.

¹⁰⁾ Др Р. Киовски, *Упори словенских војаков 1919*, Дело, 1952, бр. 2 и 3.

служи историчарима, официрима, политичким и јавним радницима, те се у томе и огледа његов значај. С друге стране, издавач је разним прилозима (скраћенице, регистар свих имена, јединица, назива места и географско-топографских објеката, карте поделе окупиране Словеније) знатно олакшао коришћење књиге и студију разних питања, а изнета литература корисно упућује на основне изворе.

Најзад, треба истаћи да се велика важност овог дела огледа и у томе што се у њему могу наћи и корисно изучавати искуства партизанског рата у најширем смислу, нарочито у погледу руковођења разним дејствима, почев од припреме, почетка и развоја рата — његових успона и падова — па до његових најдетаљнијих облика, до мањих и разноврсних поступака из оквира партизанске тактике, повезане са мерама и противмерама непријатеља на једном делу наше земље. Оно може корисно послужити за оспособљавање наших млађих кадрова.
